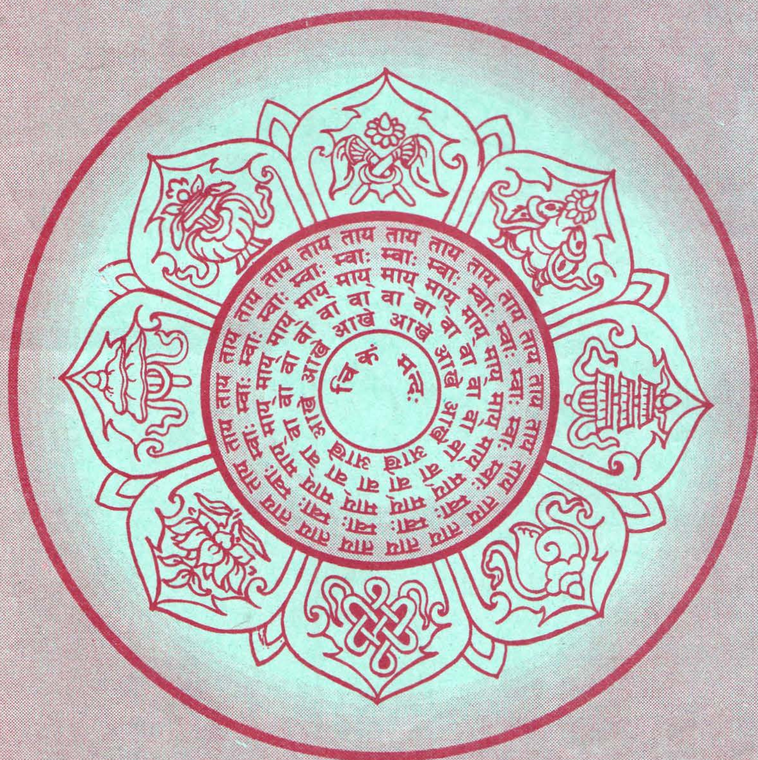
रवि शाक्य, इखाछेँ, यल

म्हपूजा

छपुल

काय मण्डल

ने.सं. ११२२ न्हूदँया लसताय्

म्हपुजा छपुलु

च्वमि

दि. पं. रत्नकाजी वज्राचार्य व

बि. एस. रत्न

पिकाक

नेपालभाषा मिसा खल:

जम:, यैं ।

पिकाक - नेपालभाषा मिसा खलः, यँ ।
सौजन्य - हीरा-चिनी पुं ट्रष्ट

बुद्ध संवत् - २५४४
नेपाल संवत् - ११२२
विक्रम संवत् - २०५८
ईस्वी संवत् - २००१

पिदंगु न्हि - ११२२ क्यंगुया लसताय्

प्रुफ स्वःम्ह - मय्जु सरला वज्राचार्य

मू - भिंतका जक ।

थाकू -
हिसि अफसेट प्रिन्टर्स
जमः (सेतोदरबार), यँ ।
फोन ल्याः २२६४१६

पिकाकःपाखें

नेपालभाषा व थ्वया साहित्य, कला, संस्कृतिया स्थापित प्रतिष्ठायात संरक्षित याना: दे न्यंक चिच्चा दनाच्वंगु नेवा: मिसा प्रतिभा, ऊर्जा व सङ्कल्पयात जागृत यायेगु व नेवा: मिसापिन्त परिचालन याना: नेपालभाषा साहित्य, कला, संस्कृतिया अध्ययन, अनुसन्धान व प्रकाशन यायेगु तातुना: ने.सं. ११०९ गुंलागा ७ कुन्हु नेपालभाषा मिसा खलःया स्थापना जूगु खः। थ्वहे झ्वलय् नेपालभाषा मिसा खलकं थीथी विधाया सफूत पिथना वयाच्वनागु दु। थुगुसी तिनि खलःया भिंनिदँ बुदिंया लसताय् न्याम्ह मिसा च्वमिपिनिगु कृति व छगू सम्पादित नापं याना: खुगू सफू पिथनागु दुसा थुगुसिइ हे नेपाल संवत् ११२२ न्हूदँया लसताय् दि.पं. रत्नकाजि वज्राचार्य व वसपोलया काय् सर्वज्ञरत्न वज्राचार्यया "म्हपुजा छपुलु" नांगु सफू पिथने दया: साब लय्ता:।

थुगु सफू पिथनेत ग्वाहालि यानादीपिं बौद्ध विद्वान् च्वमिपिं, सफूया प्रूफ स्वयादीम्ह, देबः च्वयादीम्ह व आर्थिक ग्वाहालि यानादीपिं सकसितं आपालं सुभाय् देछानाच्वना। थुकथं हे सकसिगुं निरन्तर हःपाः व ग्वाहालि दइगु खँय् क्वातुगु भलसा कयाच्वना।

सर्गतय् लुइगु लाय्लामाया लाउन थें विविधताय् एकता दुगु नेवा: संस्कृतिया लाउनय् नेपाल संवत् राष्ट्रिय गौरव खः धका: नालेगु बल बुया वयेमा धका: कामना यासें न्हूदँ नेपाल संवत् ११२२ क्यंगु लसताय् दुनुगलंनिसें भिंतुना देछानाच्वना। सुभाय्।

नेपालभाषा मिसा खलः

जम, यैं।

स्वन्हुतिथि - स्वन्ति

- बि. एस. रत्न

सु-संस्कृतिं छायेपियात:गु सकल नेपा:मिपिनि मंका:गु नख:मध्ये महत्त्वं जा:गु नख: स्वन्ति-स्वन्हुति ख: । थुयात यमपञ्चक, गोवर्द्धन पुजा, तिहार आदि नां बियात:सां तबि नं भ्री नेपा:मिपिनि निन्तिं स्वन्ति म्हपुजा हे ख: । भ्रीसं थुगु नख: थ:गु हे पह:नं हनावयाच्वना । थुकिइ प्राचीन नेवा: सभ्यताया आभास थ्व नख: नं ब्यू ला धया थें च्वं ।

न्हापां लक्ष्मीपुजा धका: भ्रीसं थ:गु छेँ छखां मतच्याका: भ्र:भ्र: धायेका: बहनी थ:थ:गु छेँय् धुकुतिइ लक्ष्मीया: स्वना: आपालं परिकार तया: श्रद्धापूर्वक पुजाभाव याइ । थ्वयात हे लक्ष्मीपुजा धाइ । खास याना: लक्ष्मीया अर्थ ख: सम्पत्ति । भ्रीसं न्यना नं वयाच्वनागु दु कि भ्री मान्यजनपिसं आशीर्वाद बिइबलय् श्रीबृद्धि जुयेमा धका: धाइ । थ्व धापू नं लक्ष्मीया अर्थ धन सम्पत्ति हे खनेदु, तर धन सम्पत्ति धायेव ध्यबा जक मखु वा, छ्व आदि अन्नयात नं कयावयाच्वंगु दु थ्व सकस्यां स्यूगु हे खँ जुल ।

अन्न हे आर्थिक स्रोतया साधन ख: । भ्रीसं थन कार्तिकतकया दुने सकसियां वा लये सिधयेका: वा फुक्क धुकुतिइ स्वथना: दच्छितकया मेहनत सफल जुल भा:पा: छगू किसिमया आम्दानी खर्चया ल्या:चा: यायेगु वा आर्थिक वर्षया अन्तिम न्हि धा:सां छुं मपा: थें च्वं । छाय् कि कन्हय्कुन्हु ला न्हूगु

दँ (वर्ष) शुरु जुइगु जुल। उकिं हे उगु दँया ल्याःचाः क्वचायेकाः लसतां धुकूपुजा (लक्ष्मीपुजा) हनावयाच्वनागु ला धया थें ताः ।

तत्कालीन समाजय् न्ह्याःगु ज्याखँय् अध्यात्मिक रंगं इलाः न्ह्याकायंकीगु खँ पुलां बाखं, वंशावली आदिं कनावयाच्वनागु नं दु। अले भीगु संस्कृति अध्यात्मिक ला व लुसि थें प्यपुनाच्वंगु भी सकस्यां स्यूगु हे खँ खः ।

थ्वहे परम्पराय् दुने भीसं लक्ष्मी स्वरूप विभिन्न देवीपिं पुज्याना वयाच्वनागु दु। विभिन्न व्यवसाय ज्या यानावयाच्वंपिं द्यःद्यःपिनिगु उपासना आदि पुजाभाव यानावयाच्वंगु दु । गुम्हेस्यां वसुन्धरा द्यःयात लक्ष्मी स्वरूप मानय् यानावःसा गुम्हेस्यां अन्नपूर्णदिवीयात पुजा याइ। थथे आपाःस्यां श्री विष्णुया अर्धाङ्गिनी लक्ष्मीयात मानय् यानाः पुजा याइसा गुम्हगुम्हेस्यां यक्षनीतय्त धनया प्रतीक लक्ष्मी मानय् यानाः पुजा याइ। थुगु प्रकारं लक्ष्मीया विभिन्न रूप भीगु न्ह्यःने दु मधासे मगाः ।

न्हापां ल्यू म्हपुजा थुकुन्हुया दिनय् नेपाल संवत् न्हूदँ क्यनीगु न्हि खः । थुकुन्हुयात अंगपुजा म्हपुजा नं धाइ। थुकुन्हु दाजु किजा तःकेहेँ सकलें मुनाः म्हतिं म्हतिं मन्दः च्वयाः थी थी तःजिया सिसाबुसा (फलफूल) आदि न्ह्यःने तयाः मत च्याकाः भःभः धायेकः हनावयाच्वना ।

थुकुन्हु च्वयेगु मन्दः च्याहः पले दुगु मन्दः पोतासं च्वयाः थुकिइ दुने आखें, वा, माय्, म्वाः व ताय् आदि अन्नं चाःहिकाः उकिइ दुने चिकं मन्दः धकाः चाकलाक थानाः चाः छ्चाः दयेकी। थुकथं मन्दः थानाः च्वयाः पुजा यायेगु स्वयेबलय् भीपिं सकलें संघया शरणय् वनागु प्रतीक जू वः । छाय् कि च्याहः पले दुगु उगु मन्दलय् अष्टमङ्गल च्वनी। छ्हः छ्हः पतिकं अष्टमङ्गलया छ्गू छ्गू चिन्ह च्वनी, उगु चिन्ह अष्टबोधिसत्वपिनिगु प्रतीक खनेदः वः । वहे अष्टबोधिसत्व दत्थुइ बिज्याःम्ह अवलोकितेश्वर करुणामय खः ।

स्वयम्भू पुराण, सुखावति ब्यूह, अष्टमङ्गलगाथा आदि ग्रन्थय् अष्टमङ्गलया बाखं महिमात वर्णित यानातःगु यक्व दु। गथे कि- अष्टमङ्गलया

पुजा यायेगु, अष्टमङ्गल दयेका: विभिन्न द्य:द्य:पिन्त द्छात धा:सा उकिया पुण्य अपार दुगु व शान्ति स्वस्ति आदि सर्वत्र मङ्गल जुइगु, कल्याण जुइगु थुलि जक मखु बुद्ध, बोधिसत्व, लोकेश्वर आदिपिन्त पुजा यायेबलय् वसपोलपिनिगु अङ्ग प्रत्यङ्गय् दोहलपा पुजाभाव यातसा उकिया पुण्य अल्याख व अर्थात् बुद्ध हे जुइ फइगु खँ नं न्ह्यथनात:गु दु ।

बौद्ध पक्षय् अष्टबोधिसत्व धयावयाच्वंगुयात हिन्दू पक्षय् महाद्य: शिवलिङ्गया रूप अष्टवितारागा नाम न्यनाच्वंगु दु । थ्व भीगु धार्मिक सहिष्णुताया दसु ख: ।

थन अष्टबोधिसत्व वितराग व अष्टमङ्गलया प्रतीकात्मक थुकथं खनेदु–

१. मैत्रीय बोधिसत्व	मणिलिङ्गेश्वर वितराग	श्रीवत्स
२. गगनगंजबोधिसत्व	गोकर्णेश्वर वितराग	पुण्डरीक
३. समन्तभद्र बोधिसत्व	किलेश्वर वितराग	ध्वज
४. वज्रपाणी बोधिसत्व	कुम्भेश्वर वितराग	कलश
५. मञ्जुघोष बोधिसत्व	गर्तेश्वर वितराग	चामर
६. सर्वनिवर्ण विस्कम्मी बोधिसत्व	फणिकेश्वर वितराग	मत्स्य
७. क्षितिगर्भ बोधिसत्व	गन्धेश्वर वितराग	छत्र
८. खगर्भ बोधिसत्व	विक्रमेश्वर वितराग	शंख

थुलि जक मखु अष्टमङ्गल छ्ता देछाया पुजा यातसा भीगु ग्रह, दशा आदि नं शान्त जुइगु अर्थात् अष्टमङ्गल छानाया पुण्यद्वारा ग्रह, दशा, भय आदि नं फायावनीगु खँ नं उगु ग्रन्थय् वर्णित यानात:गु दु । गथे कि– श्रीवत्स दोहलपिल धा:सा सूर्य दशा शान्त जुइ । पुण्डरीक दोहलपिल धा:सा चन्द्र दशा फायावनी । ध्वज छात धा:सा मङ्गल दशा शान्त जुइ । अथे हे च्वाम्व: छात धा:सा बृहस्पति ग्रहया दशा फायावनी । मत्स्ययुग्म छात धा:सा शुक्र ग्रहया दशा शान्त जुइ । छत्र चढे यात धा:सा शनिश्चरया दशा शान्त जुइ । शंख चढे यात धा:सा राहु दशा, केतु आदिया दशा फायावनी धइगु न्ह्यइपुगु खँ नं मदुगु मखु ।

थथिंजा:गु विशेषतां जाया: हे भ्हीथाय् अष्टमङ्गलयात थी थीकथं पुजा, क्रिया आदि धार्मिक ज्याखँय् वा सामाजिक ज्याखँय् व सुयागुं स्वागत सत्कारया लागि भ्हीसं छ्यूलावयाच्वना । थी थीकथंया पुजा मध्ये स्वन्हुति, म्हपुजाबलय् विशेषकथं उकिया हे मन्द: च्वया: पुजा याना: अर्थात् धलं दनावयाच्वना । थुकिइ शान्ति स्वस्ति आदि दच्छिंतकया ग्रह दशा आदि छुं मदयेमा धका: भावना याना: संघया शरणय् वना: संघ मण्डल दना: धौसगं गोसगं कया: बखत सिजनकथंया सिसाबुसा (फलफूल) ल:ल्हाना: मङ्गल कामना याना: मुखसुद्धि ग्वा:ग्वय् नया: भ्ह:भ्ह: धायेक भ्हीसं हनावयाच्वना ।

भ्हीसं अष्टमीव्रत, वसुन्धराव्रत आदि धलं दनेबलय् नं न्हापां बुद्ध मण्डल, धर्म मण्डलया नापनापं संघ मण्डल नं दनावयाच्वनागु दु, उक्त संघ मण्डलय् थुकथं बोधिसत्वपिं खनेदु–

अवलोकितेश्वर (करुणामय) –	दत्थुइ
मैत्रीय बोधिसत्व –	न्ह्यःने
गगन गञ्ज –	भ्हीगु देपाय्
समन्तभद्र –	च्वय् फुसय्
वज्रपाणी –	भ्हीगु जवय्
मञ्जुघोष –	देपा क्वथुकुं (अग्नी)
सर्वनिवर्ण विस्कम्मी –	देपा थथुकुं (नैऋत्य)
क्षितीगर्भ –	जव थथुकुं (वायुव्य)
खगर्भ –	जव क्वथुकुं (इसान)

थ्व वसपोलपिनिगु ध्यानवर्ण साधन मालाय् वर्णन यानात:गु दु ।

थुकथं च्याह: पले मन्द: च्वया: उकी दुने ताय्, म्वा:, माय्, वा व आखें आदि अन्नं चा:हिकी । उगु अन्न बिइम्ह वसपोल करुणामय ख: । वाया दुने जाकि मदुबलय् कामारु कामाक्षं थौंकन्हय् आछामंनिसें करुणामययात थन

बिज्याका: वाया दुने जाकि दयेकूगु बाखं न्यना हे वयाच्वनागु दु। थथे हे वसपोल दनाच्वनाबिज्या:गु नं गुथायूतक प्राणीपिं कल्याण जुइमखु, निर्वाण प्राप्त जुइमखु अर्थात् गुथायूतक प्राणीपिं निर्माण प्राप्त जुइमखु उथायूतक जि नं फ्यतुइ मखु धका: दनाबिज्या:गु खँ भी बुद्धापाकातयूसं कनावयाच्वंगु दु। थुगु खँया आधार महायानया बोधिसत्व चर्याया आदर्श नं थथे हे खनेद: व:। उकिं हे वसपोलपिनिगु न्ह्य:ने च्वना: स्यांगुलि थें चंचंधाया: (नासलं लिना:), खोसिं थें धिसिमिसि धाया: विर्यपराक्रम दयेमा धका: थ:त थम्हं पुजा याना: अर्थात् म्हपुजा यानावयाच्वना धा:सां छुं मपा: थें च्वं।

गुम्ह गुम्हेस्यां थुगु म्हपुजायात आत्मपुजा धका: नं धा:। उगु आत्मपुजा व ब्रम्हपुजाया स्वरूप ला: व: छाय् कि वैदिक साहित्यय् आत्म व ब्रम्ह छगू हे ख: धका: नं धयात:गु दु हँ। अथे जुया: म्हपुजा यायेगु परम्परा नेपा:गालय् वैदिककालंनिसें दुगु खयेफु धका: नं धयाजूपिं दु। तर थन बिचा:याये बह:जू कि गैर नेवा:पिनि म्हपुजा यायेमा:गु मदु। वैदिक साहित्यकथं जूसा अनपिसं छाय् मयात ? थथे वैदिक साहित्यय् दुगु ख:सा वैदिक साहित्यया प्रवर्तकपिसं नं म्हपुजा याना: उदाहरणया रूपय् क्यनाबिइमा:गु दु। थ्व विषय विचारणीय नं जूव:।

थुकुन्हुया हे दिनय् नेपाल संवत् उदय जूगु। थ्व संवत् उदय जूबलय् गुगु संवत्या नां पशुपति भत्तारक संवत्सर, स्वस्ति संवत्सर, शुभ संवत्सर, नेपाल संवत्सर, नेपाली संवत्सर आदि पुलां पुलांगु सफू च्वयात:पिसं छूचलाव:गु खँ जुल। थुलि जक मखु स्वयम्भू संवत् धका: नं ८४१ सालय् अश्वघोष नन्दीमुख अभदानय् उल्लेख यानात:गु दु। थथे हे नेपाल संवत्सरयात गुम्ह गुम्हं गैर नेवा:तयूसं नेवारी संवत्सर धका: साम्प्रदायिकता दुत छूवयेगु कुत: मयागु मखु।

लियांल्यू किजापुजा, थ्व नख: भी नेवा:तयूसं जक हनीगु मखु। गैर नेवा:पिसं नं उलि हे श्रद्धापूर्वक हनावयाच्वंगु दु। धायेबलय् किजापुजा धा:सां दाजुयात नं पुजा यानावयाच्वंगु दु। थ्व विषय थ: तता केहेँपिसं थ: दाजु

किजापिनिगु आयु आरोग्यया कामना याना: पुजा याइ अगाढ माया दयाया भावनां सासा: भिंभिंगु मरिचरि, फलफुल आदि चिजबिज तया: नकी। थुबलय् थ:थ: दाजु किजापिन्त धौसगं गोसगं आदि बिया: स्यांगुलि थें चंचं धायेमा:, खोसिं थें धिसिमिसि धायेमा, ग्वयूस्वां थें सुखू मगनेमा आदि कामना याना: ता:आयु व स्वस्थताया कामना यायेगु परम्परा दु।

बिचा: यायेबलय् उगु ताकय् दच्छिया ल्या:चा: सिधयेका: थ:त थम्हं शुद्ध याना: अर्थात् म्हपुजा याना:, थ: ततापिं थ: केहेँपिं म्हं फुला मफुला, अमि दच्छिया ल्या:चा: छु गथे जुल आदि सुख दु:खया खँ ब्याकेत भातृस्नेहनं बिलिबिलि जायेका: सहयोगया भावनाया प्व: ज्वना: थ: ततापिन्थाय् थ: केहेँपिन्थाय् दुस्व: वन जुइ। उखे ततापिनि केहेँपिनि थ: दाजु थ: किजा आपुलुखं व:गु खना: लय्ताया: स्वागत सत्कार याइगु ला स्वाभाविक हे जुल। अले संघ मण्डलया प्रसाद स्वरूप बिया: दु:ख सुखया खँ ल्हाना: सहयोगया आदान प्रदान याना: ततापिनिगु केहेँपिनिगु आपालं सुवा: फया: थ:थ:गु छेँय् लिहां वन जुइमा:। थुगु हे परम्परा लिपा वया: किजापुजा, दाजुपुजा, भातृपुजा आदि नां नं बियावन।

कोपुजा, खिचापुजा नं भीसं यायेगु यानाव:सां विशेषकथं जुइगु पुजा लक्ष्मीपुजा, म्हपुजा व किजापुजा हे ख:। उकिं उगु ताकया जनपिनिगु म्हुतुं स्वन्हुति-स्वन्ति जूव:गु थें जिं ताया। उगु पुजाया आदर्श बांमला:गु ला मखु थथे हे लक्ष्मीपुजाकुन्हु सुथय् सायात पुजा यायेगु, नागपञ्चमीबलय् नागयात पुजा यायेगु, गुंपुन्हीबलय् ब्यांजा नकेगु धका: थनया ज्यापुतय्सं बुँइ ब्यांचित जा नक:वनेगु, होलिपुन्हीबलय् गुरुमापायात जा त: वनेगु आदि परम्परा भीगु संस्कृतिइ आपालं दु। अस्तु।

सितु निलापौ,

ल्या: (६९-७०) चिल्ला-कौलास पिदंगु

म्हपुजा छपुलु

– रत्नकाजी वज्राचार्य
च्वयबुँ धिमेल्वहँ, स्वयम्भू, यें।

म्हपुजा भीगु सु-संस्कृति गुलि महत्त्वं भयभय् ब्यू, उलि हे अर्थपूर्ण नं जू। थ्व थ:त थम्हं हे पुजा याना: हनेगु नख: ख:। भीगु परम्पराय् न्हूदँ हनेया झ्वलय् सुख समृद्धिया कामनाया नापमापं मैत्रीभावं युक्त जुया: करुणा भावं बिलिबिलि जायेका: मुद्धिता भावं लयलयताया: समता (उपेक्षा) भावं स्वया: प्रज्ञाया अभिवृद्धिं याना: सकसितं भिन्तुसें हनीगु ख:। थ:गु हे शरीर मन स्वरूपया मण्द: (काय मण्डल) स्थापना याना: बोधिसत्वपिनिगु गुणयात लुमंका: अनपिं थें हे जि नं जुयेफयेमा धइगु मनंतुना: हनेगु म्हपुजा ख:।

म्हपुजा नेवा: सकसियां नख: ख:। थुजा:गु नख:, थ:त थम्हं पुजा याना: हनेगु नख: शायद संसारय् गनं दइमखु थें च्वं। न्हूदँ ला सकसिनं हनावयाच्वंगु दु। भिन्तुना देछायावयाच्वंगु दु। सुख समृद्धिया कामना नं यानावयाच्वंगु दु तर थ:त थम्हं शुद्ध याना: न्ह्यज्यायेगु परम्परा सुयां खनेमदु। थ्व प्राचीन सभ्यताया महत्त्वय् भीगु लागि गुलि समृद्धशाली, विवेकपूर्ण, गुलि प्रज्ञावान धइगु नं छगू नमुनाया रूपय् म्हपुजां बियावयाच्वंगु धिसिमिसि धा:गु दसु ख:।

थुजा:गु गौरवमय परम्पराया नख: हनेगु ज्वलय् छन्हू न्ह्य: छैं छखां बँथिला: सुचुकुचु याना:, झ्या: लुखा आदि थाय् स्वांमां तया: थ:पिं नं पूर्णरूपं निसि याना: बहनी छैं छखां मत बिया: थ:थ:गु धुकू (लक्ष्मी) पुजा यानाच्वनी। कन्हय्कुन्हु नं थ:थ:म्हं शुद्ध जुया: छैं छखां मत बिया: भ्n:भ्n: धायेका: काय मण्डलया स्थापना अर्थात् पोतासं मन्द: च्वया: उकिइ न्याता बीब आदिं चा:हिइका:, चिकं मन्द: नं थाना: सुकुन्दा दिनदिन च्याका: त:ता प्रकारया सिसाबुसा (फलफूल) न्ह्य:ने ब्वया:, जवय्लाक्क पुजाभ: तया: धुकमुक धायेक मुलपतिं थ्याना: मन्द:या न्ह्य:नेलाक्क फ्यतुइ। थुलि धुनेवं मन्द:यात पुजा याना: सुकुन्दा, सि आदि नं पुजा याना: थ:त नं पुजा याना:, कोखा-जजंकां क्वखाया:, खेलुइता: च्याका:, सिसाबुसा ल:ल्हाना: कायेधुनेवं धौसगं खेँय्सगं कया: थुगु भावना याइ– (वाक्य)

आदौ कल्याणं मध्येऽव शान्तकल्याणं
स्वर्थम् सुव्यञ्जनम् केवलं परिपूणं परिशुद्धं
पर्यवदानं ब्रह्मचर्य संप्रकाशयतिस्म ॥
आयुवृद्धि यशोवृद्धि वृद्धि विद्या
सुखाश्चैव जनधनसन्तान सप्तवृद्धिरस्तु ॥

भावार्थ–

आदि, मध्ये, अन्ततक्कं कल्याण जुया: व्यञ्जनं परिपूर्ण जुया: ब्रम्हचर्ययात पिब्वया: धर्म विपरितगु, मखुगु लँपुइ मलायेमा धका: सुख समृद्धि मङ्गलया कामना याना: हानं जसवृद्धि, ज्ञानवृद्धि, सुखवृद्धि, धनवृद्धि सन्तानवृद्धि, ता:आयु व रोग ब्याधि व विभिन्न ग्रह दशा आदि नं मुक्त जुयेमा धइगु भावनां बिलिबिलि जायेका: चित्तया विकार फुक्कं फुनावंगु भा:पा लय्लय्ताया: भोजन याना: मुख सुद्धि कया: म्हपुजा क्वचाइ।

म्हपुजा यायेत च्वयेगु मन्द:यात संघ मण्डल वा काय मण्डल धका: नं धयावयाच्वंगु दु। गुगु थन प्रशंगवश न्ह्यब्वइच्वना।

थुगु मन्दः दत्थुइ चाकः दयाः अनंपिने च्याहःपले चाःहुयेका ताय्, म्वाः (हाकुमुस्या), माय्, वा, व आखेंया नापनापं चिकं मन्दः नं थानाः च्वयेगु मन्दः खः। गुम्ह गुम्हेस्यां ताय्, म्वाः, माय्, वा मतसे गुता बीब नं च्याहःपले पिने चाःहिकेगु नं याःपिं दु। थुगु मन्दःयात श्रीयन्त्रया स्वरूप धकाः नं गुम्हगुम्हेसिनं धयावयाच्वंगु दु।

थुगु मण्डलय् च्याहःपलेया दुने च्यागू मङ्गलया चिं (अष्टमङ्गल) नं दुथ्यानाच्वंगु दु। गुगु पोतासं च्वयेबलय् च्वयेम्वाः। उगु मङ्गल चिंया च्याम्ह बोधिसत्वपिनिगु प्रतिक नं खः। गुगु क्वय् न्ह्यब्वयाच्वना।

अष्टमङ्गलया नां	अष्ट बोधिसत्वपिनिगु नां
१. श्रीवत्स (वच्छ)	मैत्रीय बोधिसत्व
२. पुण्डरिक	गगनगंज बोधिसत्व
३. ध्वज	समन्तभद्र बोधिसत्व
४. कलश	वज्रपाणी बोधिसत्व
५. चामर	मञ्जुघोष बोधिसत्व
६. मत्स्ययुग्म	सर्वनिवर्ण विस्कम्भी बोधिसत्व
७. छत्र क्षितिगर्भ	सर्वनिवर्ण विस्कम्भी बोधिसत्व
८. शंख	खगर्भ बोधिसत्व

झीसं थःथःपिनिगु धलं दनेबलय् बुद्ध मण्डल, धर्म मण्डल, संघ मण्डलया नं धलं दनेमाःगु परम्परा दु। उगु संघ मण्डलय् च्वय् न्ह्यथनापिं बोधिसत्वपिसं चाःहिइकाः अवलोकितेश्वर (करुणामय) विराजमान जुयाच्वंगु दु। थुकथं हे ज्वःलाःगु थुगु म्हपुजाया मण्डलय् बोधिसत्वपिं स्वरूपगु अष्टमङ्गलया चिं नं चाःहिइका थःगु चित्त अर्थात् चेतना स्वरूपगु चिकं मन्दः (गुम्हगुम्हसिनं थःगु आत्म स्वरूप नं धायेगु याः) थानाः काय मण्डलया स्थापना याइ। थुगु काय मण्डल वा संघ मण्डलया करुणामय नं थः हे भाःपिइगु खः। गुगु झीगु म्हपुजा धयागु खँग्वलं हे प्रष्ट यानाच्वंगु दु।

संघ धायेबलय् समूह, पुचः वा छ्गू परिवार धकाः भ्तीसं थू । गथे कि भिक्षु संघ धायेबलय् भिक्षुगणपिनिगु समूहयात धाइ । वज्राचार्य संघ धायेबलय् वज्राचार्यपिं जक समुच्चय जुयाः मुनाः दयाच्वंगु पुचःयात कायेफु । थुकथं बिचाः यायेबलय् भ्तीगु म्ह (शरीर) नं थी थी अंग प्रत्यंगया समुच्चय् जुयाः दयाच्वंगु खः, गथे कि - ल्हाः, तुति, जँ, प्वाः, छ्याति, छ्यं, मिखा, न्हाय्, न्हाय्पं व म्हुतु आदिया समुच्चय स्वरूप हे म्ह (शरीर) खः । थथे तुं ला, हि, क्वँय्, स्यैं, स्वँ, न्ह्यपु, आन्द्रा आदिया समुच्चय् जुयाः दयाच्वंगु जीव खः । जीव व शरीरया समुच्चय् जुयाः हे मानव मनू थौं चेतनशील प्राणी जूवंगु खः । थुकथं मनू नं छम्ह संघ खः धायेमाः । अथे तुं परिवार मां, बौ, दाजु, किजा, तता, केहैं, काय्, म्ह्याय् आदि दयाः समूह पुचः जुयाच्वनी व नं छ्गू संघ खः । अथे जुयानिन्तिं भ्ती सकल परिवारपिं च्वनाः मन्दः च्वयाः धलं दनाः म्हपुजा यायेगु खः । उकें संघ मण्डल अर्थात् थः हे स्वरूपगु मन्दः जुयानिन्तिं हे काय मण्डल धाःगु खः ।

थुकथं थःथम्हं बोधिसत्व चर्या दच्छियंकं धारणा यानाः च्वनेफयेमाः, अष्टमङ्गलया प्रभावं न्ह्याबलें मङ्गल जुयाः, म्वाः थें दृढ जुयाः, माय् थें पूर्ण जुयाः, वा थें शुद्ध जुयाः, आखें थें पवित्र जुयाः, चिकं मन्दः थें शुक्ष्म गम्भीर जुयाः, बोधिसत्वपिं थें दयावान, करुणावन्त जुयाः शान्ति साधना स्वरूप हे म्हपुजाया लक्ष्य खः । विशेषता खः ।

अथेतुं सि (फलफूल) दुने नं स्यांगुलि थें चंचं धायेगु, खोसिं थें धिसिमिसि धायेगु, तःसि थें पवित्र जुइगु, ग्वय्स्वां सुकू मगं थें भ्तीगु शरीर शिथिलता मजुइगु । खेलुइताः दिनदिन च्याकाः च्याःगु इतालय् मिखा पियाः दृष्टि साधन यानाः थःगु म्हया कान्ति (तेज) सदां पिब्वयाच्वनेगु । हानं पञ्चज्ञान (न्यातु हनातःगु कोखा), पञ्चतत्त्व (कोखाय्च्वंगु नायः) स्वरूपगु कोखा जजंका क्वखायाः शरीरय् दयाच्वंगु तेजयात सदां दृढ व स्थीर यायेगु आदि सकतां खँ भ्तीगु म्हपुजाया दुने दयाच्वंगु दु ।

थुजा:गुकथं भावनाय् दुना: द्वलंद्व: न्ह्य:निसें म्हपुजा याना: चतुरब्रह्म विहारया भावनायात पालना याना: दया, माया, करुणा, ममतां भय्भय् बिका: हनावयाच्वंगु नख: ख: ।

थुगु नख: नेपाल संवत्या नापनापं व:गु धका: धायेमछिं । छाय् कि नेपाल संवत्या स्थापना ११९७ दँ तिनि दत । म्हपुजाया परम्परा उया नं गुलिखय् न्ह्यव:निसें दयाच्वनेधुंकल धयागु न्यनेदु । इतिहास शिरोमणि बाबुराम आचार्यजुं म्हपुजाया परम्परा भिंन्यास:दँ स्वया: नं न्ह्यव:निसें दयेधुंकूगु दु धका: न्ह्यथनात:गु दु । अभ्र थुयासिबें नं न्ह्यवनिसें हे दयेधुंकूगु जुइफु ।

आ:तक लुयाव:गु विविध लिच्छविकाल ल्वहँपौ नं बछ्लाथ्व पारुयात विशेष महत्त्व बियावयाच्वंगु दु । उकिं नेपाल संवत् स्वया: नं न्ह्य:यागु लिच्छवी ल्वहँपौलय् खनेदयाच्वंगु संवत् नं थ्वहे म्हपुजाया पारुकुन्हु हिलीगु ख: । थुगु लिच्छविकालया अभिलेखं प्रष्ट यानाच्वंगु दु ।

न्हापायापिं शासकपिसं संवत् हिलीगु बखतय् कार्तिक शुक्ल प्रतिपदा (कछलाथ्व पारु) म्हपुजाकुन्हु हे लाका: हिलीगु परम्परा दयाच्वंगु दु । नेपाल संवत् धका: उगु हे न्हि (दिन) लाका: स्वनावन । गुगु आ:तक नं भीसं छ्यूचलावयाच्वनागु हे दनि ।

नेपाल संवत् स्थापना जुसांनिसें मल्लकालया दकलय् लिपाया जुजु जगतप्रकाश मल्लया पालय् तक्कं अविरल रूपं न्ह्यानावयाच्वंगु संवत् ख: । गबलय् गोरखाया पृथ्वीनारायण शाह द्वहांवल अबलेसंनिसें नेपा:या परम्परायात म्वय्थ्याना: नेपाल संवत्या थासय् शक संवत्यात छ्यूचलाबुलाय् हल । उगु हे क्रमं राणा कालया चन्द्रशमशेरया पालय् तक्कं न्ह्यात । उम्ह चन्द्रशमशेरं शक संवत्यात हते याना: भारतं वांछ्वयात:गु विक्रम संवत्यात छ्यचलाबुलाय् हल, गुगु आ:तक नं भीसं करंबरं छ्यूचलावयाच्वनागु दु ।

कार्तिक शुक्ल प्रतिपदा म्हपुजा व नेपाल संवत् विशेषतां जा:गु कछलाथ्व पारु अति विशिष्टगु न्हि धायेमा: । नेपा:गा:या प्राचीन शासकपिसं

थुगु न्हिकुन्हु लाका: संवत् हिलेगु परम्परा चले यानात:गु गाक्कं अर्थपूर्ण जू व: । गुगु कछलाथ्व पारु कतिं पुन्ही व सकिमना पुन्हीया दुने ला: व: । थुगु कतिं पुन्हीनिसें सकिमना पुन्हीतक्कयात कार्तिक महोत्सव (कौमुदी महोत्सव) आदि धका: जातकमालाय् धयात:गु दु । झीगु परम्पराय् कतिं पुन्हीकुन्हु स्वयम्भू महाचैत्यया प्रादुर्भाव जूगु न्हि ख: । अथे हे सकिमना पुन्हीकुन्हु स्वयम्भू महाचैत्यया प्रतिस्था कर्म जूगु न्हि ख: । थ्वहे निगू न्हिया लुमन्तियात कया: स्वयम्भूया मेला जुइ । थुकिइ येँयापिसं ब्वति मका:सां तबि नं यलयापिसं ब्वति कया: स्वयम्भू व मञ्जुश्रीयाथाय् नामसंगीति तुत: आदि ब्वना: न्हिथं स्वयम्भू महाचैत्य व मञ्जुश्री स्मृतिचैत्यया परिक्रमा यानावयाच्वंगु दु । थुकथं निगू पुन्हीया दत्थुइ ला:गु कछलाथ्व पारु गाक्कं महत्त्वपूर्ण जुया: अतिकं उपयोगी सिद्ध जुयाच्वंगु दु । नेपाल संवत् व म्हपुजायात थ:गु हे थासय् तया: थुगु पारुया दुने दुनेथ्यंक दुवाले मा:गु अति आवश्यक जू व: । सुभाय् ॥

मिजला लय्पौ, दँ १ ल्या: २ स पिदंगु ।

पुजा-क्रियाय् मन्दःया छ्यला

– बि.एस. रत्न

भीगु आध्यात्मिक बौद्ध समाजय् सांस्कृतिक पुजा-क्रियाय् दुने आपालं देवदेवीपिं सुलाकासा म्हिताच्वंगु दु। उकें भीसँ खनेमदु थाय् तय्जु यायेयः धइ थें आराधना उपासना आदि यानावयाच्वना। चायागु, ल्वहँयागु, धातुयागु मूर्ति जक मखु कापतय् च्वयातःगु पौभाः, मण्डल चित्र आदि न्ह्यःने तयाः नं पुजा अर्चना आदि यानावयाच्वना। थ्व भीगु संस्कृतिया देन मखु धकाः गथे धाये।

नेपाःगालय् थी थी देवदेवीपिनिगु मण्डल च्वयेगु, च्वकेगु प्रचलन गुरु परम्पराकथं न्ह्यानाच्वंगु व थौंतक नं थुगु परम्परा ल्यनाच्वंगु दनि। विशेषत मण्डल च्वयेगु परम्परा तन्त्र सम्प्रदायया आधारकथं खनेदु। उगु हे तन्त्रया आधारकथं हे पुजाक्रिया कर्मकाण्ड नं न्ह्यानाच्वंगु दु। उकिं हे महायानी वज्रयानी पुजाक्रियाय् मण्डलया तःधंगु विशेषता दु। मण्डल विना छुं नं पुजाक्रिया जूगु खनेमदु। साधारण तथा न्ह्यागगु पुजाक्रियाय् नं गुरु मण्डल पुजा जुइ। गुरु मण्डल पुजा जुइ धुन कि तिनि गुगु पुजा खः उगु हे विधि अनुसार पुजा जुइ।

पंचोपचार पुजा व पंचोपहार पुजाय् जक मण्डलया आवश्यकता मदु। मेगु न्ह्यागगु पुजाक्रियाय् नं मण्डलया अनिवार्यता दु। चाहे गुह्य जुइमा

चाहे बाह्ये जुइमा थी थी मण्डलया नापनापं गुरुमण्डल मज्जिमगानाच्वंगु दु। धात्थें गुरु मण्डल मन्त धाःसा पुजाक्रियाय् ल्हाःध्यना थें जुइ धाःसां छुं पाइमखु। गुरुमण्डल सहित यायेमाःगु पुजा गथे कि- मामकिं पुजा, कलश पुजा, चिभाः बुसाधं सहश्राहुति होम, चापुजा (थुगु पुजा बहनी जक जुइ) छाहायेके पुजा, पताःछा व थाय्पा लुयेगु आदि खः। थथे हे गुरु मण्डलया नापनापं मेमेगु मण्डल स्थापना यानाः जुइगु पुजा खः। अष्टमी ब्रतया धलनय् अमोघपास मण्डलया स्थापनाया नापनापं बुद्ध मण्डल, धर्म मण्डल व संघ मण्डल आदि मज्जिमगानाच्वंगु दु। वसुन्धरा मण्डलया नापं बुद्ध धर्म संघया मण्डल, धर्मधातु बागिश्वरया मण्डल नापं बुद्ध धर्म संघया मण्डल, आर्यताराया ब्रतय् आर्यताराया मण्डलया नापनापं बुद्ध धर्म संघया मण्डल, पंच रक्षाव्रतम् प्रतिसराया मण्डल, चह्रेब्रतय् भद्रकाली देवीया मण्डलया नापं मञ्जुश्री, गणेश, महांकाल आदिपिनिगु मण्डलया नं आवश्यकता दु।

थथे हे देवदेवीपिनिगु प्रतिस्था क्रियाय् नं दुस्वः मण्डल (बुद्ध मण्डल) मदयेकं मगाः। अभ नं बुढाबुढी जंको (भिमरथारोहण, महारथारोहण व देवरथारोहण) यायेबलय् नं बुद्ध मण्डलया नापं ग्रह मण्डल, वसुन्धरा मण्डल, उष्णीष विजयया मण्डलं थाय् कयावयाच्वंगु दु। थुगु मण्डल न्हापा न्हापा रज मण्डल अर्थात् धूया रंग क्वल्लाय् वा क्वतलय् च्वइगु खः। तर थौंकन्हय् धू रंगं मच्वसे उगु मण्डलया मू देवता जक तयाः कापतय् च्वयाः पौभाःया रूपय् थःगु जंकोया लुमन्तिकथं च्वयेगु प्रचलन नं मदुगु मखु। थुगु जंको क्रियायात "उष्णीष विजयाष्टव" धकाः नं धयावयाच्वंगु दु।

थथे हे गुगुं नेवाःतय्गु मृत्यु संस्कारय् नं मण्डल च्वयेगु याः। थुगु मण्डल खः दुर्गतिपरीशोधन मण्डल थुगु मण्डल मृत्यु जूम्ह दुर्गतिमोचन जुयाः सुखावति, अकनिस्था भूवन आदिस बास लायेमा धइगु कामनाकथं अथवा मोक्ष प्राप्त जुइमा धइगु प्रणिधानया रूपय् च्वइगु खः थुगु मण्डल आःतक नं धूया रंगं क्वल्लाय् च्वयावयाच्वंगु दु। थथे हे म्ह्याय् मस्त बाह्राः तयाः बाह्राः ब्यंकेबलय् नं थाय्भुइ सूर्य मण्डल च्वयेमाःगु परम्परा दु। थुकथं न्ह्यानाच्वंगु

परम्पराय् थुगु दुर्गतिपरिशोधन मण्डल व बाह्य: ब्यंकेबलय्या सूर्य मण्डल विशेष याना: वज्राचार्य, शाक्य, तुलाधरपिनिगु संस्कृतिइ जक न्ह्यानावयाच्वंगु परम्परा ख: ।

थथे हे तुं रहस्यात्मक गुह्य परम्पराया पुजा क्रियाय् नं थी थी तन्त्रया वचन अनुसार मण्डल च्वइ । गथे कि चक्रसम्बर मण्डल वज्रवाराही मण्डल, हे वज्र मण्डल, नैरात्मा मण्डल, योगाम्बर मण्डल, चन्द्रमहारोषण मण्डल, कालचक्र मण्डल आदि ख: । गुम्ह गुम्ह द्य:या पुजा-क्रिया जुइगु ख: उम्ह उम्ह द्य:या मण्डल च्वया: पुजा आजा जुइ । थुगु पुजाया विधि विधान व थी थी तन्त्र अनुसारया पुजा विधिं स्पष्ट या: ।

भ्मीसं मण्डल त:गुकथंया खनावयाच्वनागु दु । गुगु चतुष्कोण दया: प्यंगू लुखा हितिमंग: किनीकिनीजाल पंचसूत्र प्यंगू त्वरण आदि अंकित जुयाच्वंगु दु । थ्व इवात्त स्वयेबलय् विश्व वज्र (द्यतनाच्वंगु वज्र) या आकारय् खने दयाच्वंगु दु । थुकिया नं दुने मू द्य:या अनुसारं भ्मी खुह पले, च्याह पले आदि रूपं तँ तँ तया: च्वयातइगु ख: । थुकिया पिने चाकलाक्क तया: पद्मावली (पलेस्वांमा) वज्रावली (वज्रया मा:) गुगुलिइ च्यागू मसान (अष्ट सम्सान) अनंलि ज्वालावली (मिजला) चाहिका: तयातइगु ख: । थथेतुं धर्मधातु मण्डल कालचक्र मण्डलं आदि भ्मींखुगू भ्मींनिगू लुखा दयाच्वनी । अथे हे तुं प:खा:मो, किनीकिनीजाल पंचसूत्रतु आदि उगु हे रूप दयाच्वनी । थथे तुं याना: त्रिकोण आदि नं दयाच्वंगु दुसा गुगुलिं चर्तुकोण लुखा त्वरण आदि मत: । पद्मावली, वज्रावली, ज्वालावली आदि दया: षट्कोण, त्रिकोण दयाच्वंगु मण्डल नं भ्मीसं खनावयाच्वनागु हे दु ।

थथे तुं भ्मी धलं दनेबलय् स्थापना याइगु बुद्ध धर्म संघया मण्डलया संक्षिप्त रूपया मण्डल धा:सां छुं मपा: । उगु मण्डलय् मूल देवया दत्थुइ तया: च्यागू पलय्, च्याम्ह देवतापिं खनेदयाच्वंगु दु । गथे कि बुद्ध मण्डल धायेबलय् दत्थुइ अक्ष्योम्भ बुद्ध तया: अनंपिने च्याह:पलय् प्यम्ह तारापिं

तयात:गु खनेदु । धर्ममण्डल प्रज्ञापारमिता व वोधिसत्वपिं अथे हे संघ मण्डलय् षडक्षेरी लोकेश्वर व मैत्री आदि च्याम्ह वोधिसत्वपिं स्थापना यानात:गु दइ। थुकिइ ज्वालावली, पद्मावली, लुखा, किनीकिनीजाल, प:खा:मो आदि छुं नं तयाच्वनेम्वा:गु खनेदु । उकें हे थ्वयात "संक्षिप्त मण्डल" धा:गु ख: ।

गुर्जुपिसं प्रत्येक पुजा-क्रिया यानावयाच्वंगु मण्डल गुरु वज्रसत्वया मण्डल ख: । थुगु मण्डलया स्वरूपय् दत्थुइ गुरु वज्रसत्वयात विराजमान याना: अनं पिने त्रिकोणात्मक दया: गोलाकार जुया: अनंपिने च्याह:पले, द्विप, उपद्विप च्वनी । अनं पिने नं च्याह:पले दया: उकिइ च्यागू रत्नया स्थापना याइ । थनं पिने च्वय् लाक्क चन्द्र सूर्यया प्रतिक जवं खवं निचा: च्वनी । थुकिइ कुलरूप नीनिगू चिं खनेदु । तर गुर्जुपिसं पोतासं गुरुमण्डल च्वयेबलय् थ्व फुक्कं क्यने फइगु सम्भव मजू धायेमा: उकें चा: छ्चा: जक च्वयावयाच्वंगु दुसा पुजा यायेबलय् थुगु हे अनुरूपं स्वां ब्वयावयाच्वंगु दु। थ्व गुरुमण्डल सफुतिं याउँक क्यं ।

थुकथं न्ह्यानाच्वंगु मण्डल यक्व दु अले अजा:गु मण्डल च्वयेबलय् गन छु छु तयेमा: देवदेवीपिनिगु ध्यान वर्ण ज्वसां आदि वर्णन नं उगु उगु हे पुजाक्रियाया सफुतिइ दयाच्वंगु दु। अथेतुं निष्पन्नयोगावली, वज्रावली, साधन माला आदि ग्रन्थपाखें नं भीत कनाच्वंगु दु ।

गुगुं मण्डलय् अष्ट सम्सान नं तयात:गु दु । उगु अष्ट सम्सान अप्व: याना: गुह्य परम्पराया मण्डलय् जक खनेदु । थुकथं अष्ट सम्सानया वर्णन निष्पन्नयोगाबली नीखुगू मण्डलया झ्वलय् गनं नं मदुसां तवि नं तन्त्रमन्त्रय् अष्ट सम्सानया अनिवार्यता क्यनात:गु दु । अष्ट सम्सानया दुने अष्ट मातृका, अष्ट भैरव, अष्ट सिद्धा चैत्य, नाग, वृक्ष, जन्तु, पंक्षी आदि छ्यलावयाच्वंगु दु । गुगुंलिइ मातृका, भैरवया थासय् अष्ट दिगपाल नं छ्यलेगु परम्परा दु । स्वयम्भू पुराणया आधारकथं स्वयेबलय् मातृका दिगपाल नं तयेमा: धइगु खनेदु ?

थी थी देवदेवीपिनिगु ध्यानवर्ण आदि पुजा-क्रियाया दुने जिवीत रूप दयाच्वंगु थुगु परम्पराय् शास्त्रीय मण्डल कलायात धर्मज्ञ, दार्शनिक कला चिन्तकपिसं धर्मया थी थी शब्दयात भावनात्मक पक्षं न्ह्यब्वया: अमूर्तगु शब्द पौभा: कलाया दुने अथवा मण्डल कलाया दुने मूर्त रूपं न्ह्यब्वया:बिल धा:सां छुं मपा: । थुगु पक्षय् विस्तृत रूपं दुवाला वन धा:सा प्रष्ट जुयेफइगुलिइ शंका मदु । अस्तु ॥

पुल्चोक क्याम्पसं पिहांव:गु मन्द: दँ पौ, दँ १० ल्या ८ स पिदंगु ।

